

Claes G. Olsson, *Omsorg & kontroll: en handikapp-historisk studie 1750–1930: föreställningar och levnadsförhållanden* (Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet, 2010). 314 s.

Handikapphistoria, om det behöver sägas, är angelägen eftersom den lyfter fram människor som har rätt att synas och eftersom deras historia i så hög grad synliggör det samhälle de levde i. Det är inte bara historia nerifrån utan historia nära inpå. Det är också historia som ställer frågor till i dag och dagens förhållande till det förflutna: hur tog man hand om de svaga då, hur gör vi det i dag, med vilka möjligheter och vilken moral? Här finns också den historiografiska frågan om hur långt vi kan nå, hur vi ut- och inkategoriserar människor och andra fenomen, vad som ansetts normalt.

Claes G. Olssons avhandling har en lång bakgrundshistoria baserad bland annat på ett dussintal egna publikationer från 1980-talet och framåt. Metodologiskt hör den hemma på vad som nu är en humanistisk allmänning, disciplinmässigt mer specifikt inom etnologi. Titeln skvallrar om inspiration från Michel Foucault, nästan obligatoriska är ju också Pierre Bourdieus habitusbegrepp liksom Ludwig Flecks tankestil. I fokus förblir ändå ett antal öden. I tur och ordning behandlar kapitlen folkliga föreställningar om handikapp (uppfattningen om bortbytingar, om förseende), utgår sedan från några berättelser från sjuttonhundratalet beskrivna i Vetenskapsakademiens handlingar. Det fjärde kapitlet handlar om Pär Aron Borg, pionjären i blind- och dövstumsundervisningen i Sverige; ska någon enskild person framhållas är det just Borg, som Olsson studerar i helfigur. Ett större kapitel går igenom de blindas förhållande till artonhundratals- och tidiga nittonhundratals-samhället. Ett sista kapitel summerar och identifierar brytpunkter för de funktionsnedsatta. En sådan är senare delen av sjuttonhundratalet som här kort ska granskas. (Ändå ett frågetecken

för påståendet på sidan 280 om att kontrollen av de personer som avvek från normativiteten nådde sin största omfattning under 1900-talets första hälft. Sådana omdömen vilar på alltför många värderande definitioner.)

Det är på sjuttonhundratalet som tanken generellt om människans men också specifikt de handikappades bildbarhet kommer i fokus. Med artonhundratalet kommer skolplikt och nittonhundratalet yrkesutbildning. Några känner kanske periodens intresse från läkaren Jean Itards undervisning av vildgossen från Aveyron, berömd från François Truffauts film. Just vildbarn, ett favorittema hos till exempel Linné, tar Olsson inte upp. I stället vill han undersöka hur vetenskapen beskrev de funktionshindrade. Han utnyttjar ett par akademiska avhandlingar, Carl Fredrik Mennanders *De loquela mutorum et surdorum* (1749) och av Daniel Arosenius om dövstumundervisningens konst (1786, 1788). *Vetenskapsakademiens handlingar* öppnade sig för ämnet: Olof von Dalin beskrev "En dumbe som kan sjunga" (1745); anatomen Roland Martin resonerade ingående om en blind man, Pehr Jonsson i Knåpet, med anmärkningsvärd förmåga till kortspel (1777); läkarna och naturalhistorikerna Johan Westring och Erik Acharius publicerade en "Beskrifning på en man, som född utan armar, händer, lär och andra kroppsdelar" (1798). Textgruppen finns urskild redan i Sten Lindroths historik över Vetenskapsakademien (1967), här nämnd för att betona dess återkommande användbarhet. Finlandssvensken Abraham Argillanders intressanta "Försökt sätt at lära dumba läsa och tala" ingick i Nils Roséns spridda *Underättelser om Barns sjukdomar* (1771).

De resultat som Olsson vaskat fram ur texterna är att man: 1) talar om att sinnen kan komplettera varandra; 2) betonar betydelsen av uppfostran och människans bildbarhet; samt 3) hur man månade om den samhällsnytta som också de handikappade kunde bidra till. Alla punkterna är rimliga och i samklang med tidsdebatten och därmed kanske inte

överraskande. Vetenskapsakademien såg som sin uppgift att upplysa landet, Tabellverket (Statistiska Centralbyrån) skapades för att ge landet översikt och ordning, lasarettsväsendet skulle i sin tur ge nationen en frisk och arbetsför befolkning.

Några hastiga kritiska synpunkter: för principens skull borde Mennanders avhandling ha behandlats mer ingående, den är visserligen bara på ett dussin sidor och knappast märkvärdig men tar upp Ammans metod. Om den lämnats åsido för att den är på latin borde väl någon ha kunnat översätta latinet åt författaren (Arosenius avhandling, som sedan länge är översatt, används däremot). Man kan invända mot att bidragsgivare till *Vetenskapsakademiens handlingar* kallas "forskare" – det är ett i sammanhanget anakronistiskt begrepp. Alldeles vän med vetenskapshistorien är inte författaren och de mer medicinhistoriska aspekterna är satta på undantag. Riktigt borrar sig inte författaren in i tid och dokument för att höra de stumma och se de blinda. Det hade till exempel varit intressant att få veta mer om teologen, naturalhistorikern och den evige sjuklingen Samuel Ödmanns dövstumma dotter Catharina. Hon gifte sig, fick tre barn och levde till 82 års ålder. Säkert kunde mer letas upp för att ge framställningen en större närhet. Religionen är förhållandevis åsidosatt men spelade naturligtvis en på många sätt avgörande roll för attityder hos den tidens människor. Kyrkan ägnas två sidor men då enbart som maktinstrument och inte som barmhärtighetsinriktning eller förståelseram. Med religionen inräknad kunde diskussionen om förhållandet mellan vetenskap och folktro få en tredje part. Felfinnaren kunde också anmärka på en del onödiga tryckfel. Men läsaren är författaren tacksam för hans genomgång som utgår från personer, som därmed blir både synliga och verkliga. Och att han behandlar sjuttonhundratalsvetenskapen, så ofta beskriven som naiv eller cynisk, med rimlig respekt.

Gunnar Broberg

Osmo Pekonen, *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Oubier en Suède en 1736–1737* (Rovaniemi: Lapland University Press, 2010). 363 pp.

The expedition of the mathematician and scientist Maupertuis in northern Sweden in the third decade of the eighteenth century remains less famous than the parallel French expedition, led by La Condamine, to South America. Both expeditions were part of the same project to make measurements that could conclude the ongoing debate about the shape of the earth. The goal of the expeditions was to give scientific evidence that could confirm or refute the theories of Newton which stated that the earth was slightly flattened at the poles. The conflict divided two branches of the French scientific community. The clan of the Cassini, defenders of the tradition from Descartes, was opposed to the new thoughts that came from England, represented, amongst others, by the then young and ambitious Maupertuis. The conflicting lines of interests, scientific, social, and political, and the use that Maupertuis himself made of these to build a scientific career and secure a position within the most elite circles of the Parisian salon culture of the time, has been brilliantly depicted by the French philosopher and historian Elisabeth Badinter in the fascinating account given in her book entitled *Les passions intellectuelles* (1999–2007), where she shows how Maupertuis used intellectual success to try to gain fame.

The expedition of Maupertuis to northern Sweden involved some of the most prominent political, scientific, and literary figures in Europe at the time. Some of the finest literary minds celebrated the expedition in prose and in verse, for example Voltaire, who commented upon it at length in his copious correspondence. Due to its importance both in the history of science and in literary and intellectual history, the expedition of Maupertuis has been